

МИЛОШ В. МАРКОВИЋ*

Правни факултет за
привреду и правосуђе
Нови Сад

ВАЊА М. ЋУПИНА
Правосудна академија
Београд

УДК 342.7:347.61/.64

Прегледни рад
Примљен: 01.09.2017
Одобрен: 27.09.2017
Страна: 403-418

КРИВИЧНОПРАВНА И ГРАЂАНСКОПРАВНА ЗАШТИТА ОД НАСИЉА У ПОРОДИЦИ

Сажетак: Тема овог рада је кривично дело насиље у породици које је у наше кривично законодавство уведено као самостално кривично дело Изменама и допунама Кривичног закона 09.03.2002. године. Данас је ово кривично дело регулисано одредбом члана 194 Кривичног законика. Реч је о кривичном делу које је последњих година, најалост, све заступљеније у судској пракси. Наиме, економска, политичка криза, социјални проблеми, незапосленост, општи пад моралних вредности само су неки од фактора који доводе до поремећаја односа унутар породице и појаве насиља у породици.

На почетку рада указано је на појам и значај који породица има у нашем друштву. Затим смо се бавили кривичноправном заштитом од насиља у породици која подразумева појам, облике кривичног дела насиље у породици, казне које су прописане за ово дело, затим неке дилеме које су заступљене у судској пракси у вези са овим кривичним делом. Потом је дат сумарни приказ најважнијих законских решења којима се обезбеђује и друга димензија заштите од насиља у породици – грађанскоправна заштита. На крају рада указано је на нека најзначајнија решења која су предвиђена Законом о спречавању насиља у породици.

Кључне речи: породица, кривично дело, насиље у породици, кривичноправна заштита, грађанскоправна заштита

Породица

Породица спада у најстарије и највиталније друштвене институције која је успела да преброди све досадашње социјалне и природне катаклизме и да опстане као најпогоднији миље рађања и подизања деце. Под породицом се подразумева заједница ужег или ширег круга лица међусобно везаних многобројним везама, а пре свега заједницом живота и сродством, између којих постоје одређена права и обавезе предвиђене правом, моралом, обичајем или религијом и која представља историјски променљиву категорију.

* markovic@pravni-fakultet.info

Породица *ipso facto* јесте елементарна друштвена заједница. Од стабилности породице зависи и стабилност друштва у целини, јер је породица један од најважнијих стубова друштвеног система. Давно је речено „каква породица такво и друштво (држава)”¹

Општа декларација о правима човека УН из 1948. године, прописује у члану 16 став 3 да је породица природна и основна ћелија друштва и да као таква има право на заштиту друштва и државе.

Међународни пакт о грађанским и политичким правима у члану 23 став 1 прописује да је породица природни и основни део друштва и да има право на заштиту друштва и државе.

О томе колики значај има породица за наше друштво сведочи и члан 66 Устава Републике Србије који у ставу 1 прописује да породица ужива посебну заштиту, у складу са законом.² Такође, у уводним одредбама Породичног закона, у члану 2 прописано је да породица ужива посебну заштиту државе, као и да свако има право на поштовање свог породичног живота. Надаље, Породични закон чланом 10 забрањује насиље у породици и прописује да свако има, у складу са законом, право на заштиту од насиља у породици.³

Породица има репродуктивну, економску, васпитно-образовну, заштитну и најзначајнију психолошко-емотивну функцију.⁴

Разлози због којих долази до поремећаја односа унутар породице су економска и политичка криза друштва, измена вредносног система праћеног општим падом морала, социјални проблеми, корупција и неприлагођеност новим друштвено политичким, економским и својинским условима. Наиме, све је већи број породица које не могу да задовоље ни минимум својих економско егзистенцијалних потреба, због чега долази до поремећаја брачних и породичних односа који се, нажалост, најчешће завршавају случајевима насиља или злоставе неког од чланова породице.⁵ Тако, наведене промене у свакодневном животу утичу на стварање фактора који доприносе појави свих облика насиља у породици-првенствено насиља над женама, насиља над децом и старима, али и насиља над мушкарцима.⁶

Насиље у породици се сматра једним од најтежих облика кршења људских права. Феминистичка истраживања указују на то да је свака трећа жена у свету током живота била изложена неком од облика злостављања. У неким примитивним срединама и подручјима традиционалног наслеђа насиље мушкараца над женом у породици сматра се делом културе, чак нормалним односом. Насилници у породици су лица свих друштвених слојева, образовања и

¹ Олга Цвејић-Јанчић: „Породично право“, књига 1-Брачно право, четврто измењено издање, Нови Сад, 2001, стр. 49

² Устав Републике Србије, Сл. гласник РС број 98/2006

³ Породични закон Републике Србије, Сл. гласник РС број 18/2005, 72/2011-др. закон и 6/2015)

⁴ Олга Цвејић-Јанчић, *op. cit.*, стр. 53

⁵ Јасмина Киурски, Невенка Важић и Ђорђевић Вуковић: „Сексуално и родно засновано насиље“, *кривично-правна заштита*, Правосудна академија, Београд, 2011, стр. 46

⁶ Весна Николић-Ристановић: „Кривично дело насиља у породици у друштвеном контексту и правном систему Србије и Црне Горе“, Темида, Београд, број 2/2003, стр. 6

социјалног статуса.⁷ У психолошком смислу насилник у породици је делинквент по тенденцији или делинквент из страсти.⁸

Имајући у виду значај који породица као институација заузима у нашем правном систему и друштву, заштиту јој пружају како норме грађанског, тако и кривичног права. Управо због паралелне заштите коју породици пружају ове две гране права у овом раду ће бити речи како о кривичноправној, тако и о грађанскоправној заштити од породичног насиља, с тим да ће део о кривичноправној заштити од насиља у породици бити пропраћен и примерима из судске праксе.

Кривичноправна заштита од насиља у породици

Кривично право у неким случајевима мора да се умеша и санкционише извесне поремећаје или удаљавања од понашања која су општеусвојена.⁹ Наиме, у случајевима где су одређена понашања брачних другова и чланова породице попримила карактер друштвено опасних дела, којима се угрожава вршење друштвених функција породице, кривична репресија је нужна.¹⁰

Кривична дела против брака и породице предвиђена су у глави XIX Кривичног законика.¹¹ У овом раду биће речи искључиво о кривичном делу насиља у породици који је прописан чланом 194 Кривичног законика Републике Србије. Кривично дело насиље у породици први пут је уведено у наше законодавство као посебно кривично дело изменама и допунама Кривичног закона Републике Србије, које су објављене у Службеном гласнику РС број 10/02 од 01.03.2002. године. Ово кривично дело било је регулисано чланом 118а Кривичног закона Републике Србије, који је био у примени све до ступања на снагу Кривичног законика, односно до 01.01.2006. године.

Предвиђањем кривичног дела насиља у породици као самосталног кривичног дела, те предвиђањем кривичног гоњења по службеној дужности за ово дело, држава је послала јасну поруку да насиље у породици није приватна ствар већ озбиљно кривично дело и да на њега треба реаговати у складу са

⁷ Мило Бошковић и Милош Марковић: „Криминологија са елементима виктимологије“, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, 2015, стр. 166

⁸ Реч је о личности коју у социјалном понашању и у обичном животу не можемо лако препознати, јер се ничим посебно не истиче. Они насиље врше у таквим условима и амбијенту у коме их нико не може видети. Насилник тражи жртву како би се над истом иживљавао. При том, он манипулише страховима и зависношћу жртве, све дотле док жртва не исказе стварни и јавни отпор насилнику: Мило Бошковић: „Породични фактори криминалитета и породично насиље“, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, Нови Сад, број 3/2010, стр. 136

⁹ Зоран Стојановић и Обрад Перић: „Кривично право-посебни део“, једанаесто издање, Београд, 2006, стр. 117

¹⁰ Јасмина Киурски: „Насиље у породици“, Темида, Београд, број 2/2003, стр. 39

¹¹ У ову групу кривичних дела спадају: двобрачност (члан 187), ванбрачна заједница са малолетником (члан 190), одузимање малолетног лица (члан 191), промена породичног стања (члан 192), запуштање и злостављање малолетног лица (члан 193), насиље у породици (члан 194), недавање издржавања (члан 195), кршење породичних обавеза (члан 196) и родоскрвњење (члан 197).

тима,¹² те да се ради о непожељној и озбиљној друштвеној појави и социјалној патологији.¹³

Актуелни Кривични Законик чланом 194 прописује да кривично дело насиље у породици има основни облик, три квалификована облика и један посебан облик.

Основни облик постоји када се применом насиља, претњом да ће се напасти на живот или тело, дрским или безобзирним понашањем угрожава спокојство, телесни интегритет или душевно стање члана своје породице.¹⁴ За основни облик кривичног дела насиља у породици прописана је казна затвора у трајању од 3 месеца до 3 године.¹⁵

Насиље неспорно није „идеалан“ кривичноправни појам, имајући у виду да кривично право традиционално радије барата изразима као што су „сила“ и „претња“, односно одређени облици принуде и сл. Насиље је у основи више криминолошки појам, а у оквиру те науке се често говори и о неким типичним формама насиља, као што су: физичко, емоционално, сексуално чак економско итд.¹⁶

Тако професори Бошковић и Марковић у уџбенику из Криминологије разликују следеће врсте породичног насиља: физичко (ударање, премлаћивање, дављење, мучење, убиство итд.), сексуално (свака сексуална активност без пристанка), вербално (вређање, псовање, понижавање и омаловажавање), психолошко (претње, уцене и застрашивање, изругивање, приговори, јавни напад), економско (ускраћивање права на располагање новцем и материјалним средствима, неједнака контрола над приступом заједничким ресурсима), структурално насиље (немогућност остварења основних права узрокованих разликама у моћи које промовишу и легитимишу једнакост, ограничавање контаката и слободе кретања), те духовно насиље (исмевање или ограничавање културолошких или религијских уверења), коришћење других облика позиције моћи и статуса у породици.¹⁷

Радња извршења кривичног дела насиља у породици састоји се у примени насиља, употреби квалификоване претње, у дрском или безобзирном понашању. У уобичајеном смислу насиље означава примену бруталне силе коју неко лице примењује према другом лицу и може да се испољава преко низа агресивних поступака.¹⁸ Под силом се подразумева пре свега употреба фи-

¹² Весна Николић-Ристановић, *op. cit.*, стр. 5

¹³ Љубица Кнежевић-Томашев: „Кривичноправна заштита од насиља у породици са посебним освртом на малолетне учиниоце кривичних дела из члана 194 КЗ и малолетне жртве“, Билтен Врховног суда Србије, број 1/2009, Београд, 2009, стр. 134

¹⁴ Зоран Стојановић: „Коментар Кривичног законика“, четврто измењено и допуњено издање, Београд, 2012, стр. 572

¹⁵ Кривични законик Републике Србије, Службени гласник РС број 85/2005, 88/2005-исправка, 107/2005-исправка, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016.

¹⁶ Милан Шкулић: „Насиље у породици, недовољно квалитетно законско решење, недоследна пракса, бројни проблеми и дилеме“, Ревизија за криминологију и кривично право, Београд, број 1-2/2012, стр. 125

¹⁷ Мило Бошковић и Милош Марковић, *op. cit.*, стр. 166-167

¹⁸ Зоран Стојановић и Обрад Перић, *op. cit.*, стр. 128

зичке, механичке или друге снаге али и примена хипнозе и омамљујућих средстава у циљу да се неко против своје воље доведе у несвесно стање или да се онеспособи за отпор.¹⁹ Претња, као посебно обележје, заступљена је код низа кривичних дела. Међутим, код овог кривичног дела претња мора бити квалификована. Прети се одређеним злом-да ће се напасти на живот или тело члана своје породице.²⁰ Дрско понашање је оно понашање којим се крше елементарна правила културног и уобичајеног понашања, којим се према другоме испољава игнорисање, вређање, спремност за физички обрачун, па чак и неки облик претње нападом на телесни интегритет. Безобзирно понашање је испољавање крајњег непоштовања неког лица, његово психичко или физичко малтретирање и слично.²¹

У теорији постоје подељена мишљења о томе да ли је угрожавање радња извршења која се врши применом насиља или (квалификованом) претњом да ће се напасти на живот или тело, дрским или безобзирним понашањем, или је реч о последици. Уколико би се узело да је угрожавање радња извршења, онда би било довољно да је радња предузета једанпут да би постојало кривично дело (члан 112 тачка 30 КЗ). Међутим, има више основа став да је угрожавање спокојства, телесног интегритета или душевног стања последица у виду конкретне опасности која траје краће или дуже време. Имајући у виду природу овог кривичног дела, реч је о једном континуираном стању у коме се налази један члан породице услед радњи које предузима други члан породице према њему.

Кривично дело може постојати и онда када је радња извршења предузета само једном, али имајући у виду последицу, то зависи од тога о ком облику радње извршења се ради. Док је код коришћења грубог насиља и употребе квалификоване претње у неким случајевима довољно да је радња и једанпут предузета да би дошло до угрожавања спокојства, телесног интегритета или душевног стања пасивног субјекта, дрско и безобзирно понашање, по правилу, може проузроковати то угрожавање само онда када се више пута понавља.²²

Неопходно је да је радња извршења таква да је објективно подобна да доведе до угрожавања спокојства, телесног интегритета или душевног стања члана породице. Између угрожавања и радње извршења мора постојати узрочна веза. Предузета радња мора проузроковати угрожавање спокојства, телесног интегритета или душевног стања.

Кривично дело насиља у породици по начину извршења спада у кривична дела чињења, тзв. комисивна кривична дела, тако да се ово кривично дело не може извршити нечињењем, односно пропуштањем чињења.²³

¹⁹ Јасмина Киурски и др, *op. cit.*, стр. 50

²⁰ Зоран Стојановић и Обрад Перић, *op. cit.*, стр. 128

²¹ Милутин Савић: „Методика откривања и доказивања кривичног дела насиља у породици“, Безбедност, број 3/2010, Београд, 2010, стр. 302

²² Зоран Стојановић, *op. cit.*, стр. 572-573

²³ У решењу Апелационог суда у Нишу, посл. број Кж. 2413/2012 од 12.07.2012. године, наведено је да је неприхватљив закључак првостепеног суда да је окривљени радњу кривичног дела насиља у породици извршио на тај начин што као отац оштећене није предузео ниједну радњу да

Дело је довршено када дође до угрожавања спокојства, телесног интегритета и душевног стања пасивног субјекта. Уколико угрожавање није наступило, биће у питању покушај за који се с обзиром на прописану казну (затвор од три месеца до три године) не кажњава.²⁴

Спорно је да ли угрожавање треба процењивати само са објективног становишта, или са објективно-субјективног, односно да ли је за довршено кривично дело неопходно утврдити да се пасивни субјект осетио угроженим. У судској пракси преовлађује став да то није неопходно, те да угрожавање треба процењивати објективно с обзиром на предузету радњу.²⁵

Извршилац дела (активни субјект) и оштећени (пасивни субјект) могу бити само чланови породице. Члан 112 у ставу 28 Кривичног законика прописује ко се све сматра чланом породице. Према наведеној одредби члановима породице сматрају се: супружници, њихова деца, преци супружника у правој линији крвног сродства, ванбрачни партнери и њихова деца, усвојилац и усвојеник, хранилац и храњеник. Члановима породице сматрају се и браћа и сестре, њихови супружници и деца, бивши супружници и њихова деца и родитељи бивших супружника, ако живе у заједничком домаћинству, као и лица која имају заједничко дете или је дете на путу да буде рођено, иако никада нису живела у истом породичном домаћинству.

Подстрекач или помагач могу бити лица ван круга чланова породице.

Кривично дело насиља у породици може се извршити само са умишљањем као обликом виности.

Квалификовани облици кривичног дела насиља у породици предвиђени су ставовима 2, 3 и 4 члана 194 Кривичног законика. Наиме, ставом 2 прописано је да ако је при извршењу дела из става 1 коришћено оружје, опасно оруђе или друго средство подобно да тело тешко повреди или здравље тешко наруши, учинилац ће се казнити казном затвора у трајању од 6 месеци до 5 година.²⁶ Оружје само по себи, спада у таква средства. Слично је и са опасним

оштећеној омогући лечење и узимање адекватне терапије која јој је била неопходна, те да се такво његово понашање може квалификовати као дрско и безобзирно којим се угрожава њено нарушено здравље. Како се радња кривичног дела насиље у породици из члана 194 Кривичног законика може извршити применом насиља, претњом да ће се напасти на живот или тело и дрским и безобзирним понашањем према члану своје породице, јасно је да се она састоји у чињењу, а не у пропуштању чињења, па су нејасни разлози које износи првостепени суд да је окривљени учинио кривично дело насиље у породици из члана 194 став 1 Кривичног законика.

²⁴ Милан Шкулић, *op. cit.*, стр. 131

²⁵ Зоран Стојановић, *op. cit.*, стр. 573

²⁶ Пресудом Основног суда у Новом Саду, број К 2806/2012 од 19.11.2012. године, окривљени В.А. стар 44 године, оглашен је кривим због извршења кривичног дела насиље у породици из члана 194 став 2 у вези става 1 Кривичног законика и изречена му је условна осуда тако што му је претходно утврђена казна затвора у трајању од 7 месеци и истовремено одређено да се казна неће извршити уколико окривљени у року од 3 године од дана правноснажности пресуде не учини ново кривично дело. На основу члана 89а КЗ окривљеном је изречена и мера безбедности забране приближавања и комуникације са оштећеном на удаљености од 200 метара, у трајању од 3 месеца од дана објављивања пресуде. У изреци ове пресуде наведено је да је окривљени у периоду од новембра месеца 2009 године до 08.10.2012 године у Србобрану у ул. П. Ш. бр. 13, у породичној кући, способан да схвати значај свог дела и да управља својим поступцима, свес-

оруђем (поједине кухињске справе или пољопривредне алатке и сл.). Што се тиче других средстава подобних да тело тешко повреде или здравље тешко наруше, могли би нпр. доћи у обзир поједини делови тела извршиоца (глава, зуби, песница итд.). Реч је о средствима која су сама по себи подобна иако у конкретном случају до тога није дошло-да тело тешко повреде или да здравље тешко наруше. Ако би услед употребе тих средстава тело заиста било тешко повређено или здравље тешко нарушено, не би се радило о овом облику кривичног дела већ о неком предвиђеном ставовима 3 и 4. Овај облик кривичног дела може се извршити само са умишљајем као обликом виности.²⁷

Квалификовани облик прописан ставом 3 постоји уколико је наступила тешка телесна повреда или тешко нарушавање здравља или су дела извршена према малолетном лицу.²⁸ За овај квалификовани облик прописана је казна затвора од 2 до 10 година. Једна од квалификаторних околности коју закон прописује за овај тежи облик јесте да је дело учињено према малолетном лицу. Према члану 112 став 10 КЗ-а, малолетним лицем сматра се лице које није навршило осамнаест година. У односу на својство малолетног лица код извршиоца мора постојати умишљај. Овај тежи облик постоји и када је наступила тешка телесна повреда или тешко нарушавање здравља. У односу на тежу последицу тражи се нехат учиниоца.

тан свог дела и да је исто забрањено, хтео његово извршење, применом насиља, дрским и безобзирним понашањем угрозио спокојство, телесни интегритет и душевно стање члана своје породице, своје ванбрачне супруге оштећене П. Д. Е. и то тако што јој је због љубоморе дана 08.10.2012 године, дошавши кући узео напојни електрични кабел ДВД-а, као средство подобно да тело тешко повреди или здравље тешко наруши и задао оштећеној више удараца са њим по телу наневши јој том приликом лаке телесне повреде у виду уздужних крвних подлива у пределу обе надлактице, леђа, горњег дела грудног коша и обе натколенице те претио оштећеној да ће одвести њихово троје малодобне деце у Босну и да их она више никада неће видети, након чега је у собу ушла његова сестра, који моменат је оштећена искористила и побегла из стана.

²⁷ Зоран Стојановић Обрад Перић, *op. cit.*, стр. 129

²⁸ Пресудом Основног суда у Новом Саду, број К 3521/2011 од 08.02.2012. године, окривљени Т. Ј., стар 48 година, оглашен кривим због извршења кривичног дела насиље у породици из члана 194 став 3 у вези става 1 Кривичног законика. Окривљени је дана 28.12.2010 године око 14,30 часова у Новом Саду улици К.Е. број 29/а, у својој породичној кући, чија способност да схвати значај свог дела и да управља својим поступцима била смањена, применом насиља, те безобзирним понашањем, угрозио спокојство телесни интегритет и душевно стање чланова своје породице и то својих ћерки оштећених м.д.б. Т. Ј., рођене 1998 године и Т. М. рођене 1992 године и своје мајке оштећене Т. З., тако што је дошавши кући у алкохолисаном стању, ушао у кухињу па оштећенима повишеним тоном упућивао псовке и увредљиве речи и то: „стоко, ђубради“, па како је оштећена Т. М. са намером да не испровоцира даље насиље, својој млађој сестри рекла да ништа не говори оцу, након чега је окривљени пришао оштећеној Т. М. и истој задао два ударца отвореном шаком у пределу главе, да би потом оштећена Т. З. у намери да га спречи у даљем вршењу насиља истог одгуривала према излазним вратима, којом приликом јој је упутиоувредљиве речи „ј. ти мајку“, „ј. те ја“ и слично, при чему је био свестан свог дела као и да је исто забрањено и хтео његово извршење. За наведено кривично дело окривљеном је изречена условна осуда, тако што му је претходно утврђена казна затвора у трајању од 1 године и 2 месеца и истовремено одређено да се иста неће извршити уколико окривљени у року од 3 године по правноснажности пресуде не учини ново кривично дело. Истом пресудом окривљеном је на основу члана 84 КЗ изречена мера безбедности обавезног лечења алкохоличара на слободи, стим да је одређено да ће се условна осуда опозвати уколико се окривљени не подвргне лечењу или самовољно напусти лечење.

У случају смрти члана породице, услед задобијених повреда прописана је казна затвора од 3 до 15 година (члан 194 став 4 Кривичног законика). У односу на тежу последицу-смрт члана породице на страни учioniоца мора постојати нехат, јер у супротном уколико је смрт обухваћена умишљајем учioniца радиће се о кривичном делу убиства из члана 113²⁹ или тешког убиства из члана 114 КЗ.³⁰

На овом месту треба указати да Кривични законик у члану 114 у тачки 10 као квалификовани облик убиства, предвиђа убиство члана породице којег је учинилац претходно злостављао и то са врло високом запрећеном казном, која је, као и код свих осталих квалификованих облика убиства-казна затвора најмање 10 година или затвор од 30 до 40 година.³¹

Ставом 5 прописан је један посебан облик овог кривичног дела, којим је предвиђена казна затвора од три месеца до три године и новчана казна за онога ко прекрши мере заштите од насиља у породици које му је суд одредио на основу закона. Ради се о мерама заштите од насиља у породици које је суд изрекао применом Породичног закона у парничном поступку, чиме ћемо се детаљније бавити у делу рада о грађанскоправној заштити од насиља у породици.

Кривично дело насиље у породици и стицај

Код кривичног дела насиља у породици из члана 194 Кривичног законика, важно и истовремено веома сложено питање јесте питање да ли постоји стицај у ситуацији када је дело учињено према више чланова породице. У судској пракси постоје различити ставови по овом питању.³² Професор Стојано-

²⁹ Тако је пресудом Окружног суда у Новом Саду број К 205/07 од 04.07.2008. године, окривљени Р.М, стар 39 година, оглашен кривим због извршења кривичног дела убиства из члана 113 КЗ и осуђен на казну затвора у трајању од 9 година. Окривљени је дана 06.01.2007. године, око 17,00 часова у Гардиновцима, способан да схвати значај свога дела и управља својим поступцима, са умишљајем, лишио живота своју супругу ошт. Р.С. тако што јој је, након краћег вербалног сукоба, одузео кухињски нож који је оштећена држала упереног према њему, у пределу леве стране груди, након чега је дланом десне руке, држећи је у пределу браде и уста одгурнуо, од чега је оштећена пала на леђа, на под дневне собе, те јој је пришао док је још лежала, сагнуо се, свестан забрањености својих радњи, притискао је у пределу груди, тако што је ухватио рукама стиснутим у песнице, ослонио се на њу тежином тела, којом приликом је оштећена задобила тешку телесну повреду у виду нагњечења плућног ткива са преломом грудне кости, те је држећи у пределу груди подигао и одбацио на кухињске плочице где је оштећена пала на леђа, након чега јој је пришао и руком притиском на лице затворио дисајне отворе, услед чега је наступила смрт оштећене угушењем. Имајући у виду да је последица у виду смрти оштећене била обухваћена умишљајем окривљеног, суд је нашао да се у радњама окривљеног стичу сва обележја кривичног дела убиства из члана 113 Кривичног законика.

³⁰ Зоран Стојановићи Обрад Перић, ор. cit., стр. 130

³¹ Миланка Вешовић: „Насиље у партнерским односима и породици у кривичном законодавству Србије“, Ревивија за криминологију и кривично право, Београд, број 2-3/2015. година, стр. 171

³² Тако је у образложењу другостепене пресуде Окружног суда у Суботици број Кж. 211/08 од 26.06.2008. године, наведено да је првостепени суд радње описане у изреци првостепене пресуде погрешно квалификовао као два кривична дела насиља у породици из члана 194 став 3 у вези става 1 КЗ, из разлога што не постоји стицај кривичних дела зато што је дело учињено према више чланова породице, већ само једно кривично дело, иако се ради о различитим пасивним

вић у свом Коментару Кривичног законика даје објашњење и одговор на ово питање. У наведеном коментару професор Стојановић указује да не мора постојати стицај у ситуацији када је радња извршења кривичног дела насиље у породици предузета према више чланова породице, јер то зависи од начина на који је радња предузета. Наиме, овде се не штите појединци као такви, већ породица и породични односи. Уколико је радња извршења предузета на такав начин (итеративна и сукцесивна радња) да указује на природно јединство дела, стицај неће постојати. То се не односи на квалификовани облик из става 4 када ће увек постојати стицај. Уколико то није случај, стицај је могућ.

Такође, једна од недоумица која се појавила у судској пракси јесте и питање да ли је у односу на кривично дело насиља у породици могућа конструкција продуженог кривичног дела. У судској пракси су заузети различити ставови по овом питању, од ставова да је конструкција продуженог кривичног дела могућа када су дела извршена према истом оштећеном,³³ до става да код овог кривичног дела никако не долази у обзир конструкција продуженог кривичног дела.³⁴ Врховни суд Србије у образложењу своје пресуде даје веома исцрпне аргументе којима поткрепљује став о искључености конструкције продуженог кривичног дела код кривичног дела насиља у породици, наводећи да ова конструкција није ни теоријски могућа, јер се ради о ситуацији у којој су у питању највиша лична добра грађана: живот, телесни интегритет, слобода, част, достојанство која су везана за личност сваког човека, односно припадају сваком човеку подједнако. Према томе, ова конструкција продуженог кривичног дела није могућа, када су у питању кривична дела којима се нападају ове вредности имајући у виду управо потребу јаче кривичноправне заштите истих, као и да је тешко замислити да појединачна дела ове врсте могу изгубити своју индивидуалност и правну самосталност и стопити се у једну.

субјектима. То због тога што се код кривичног дела насиље у породици из члана 194 КЗ не штите интереси појединачна већ породице и породичних односа у целини, који су и заштитни објекат кривичног дела против брака и породице. Осим тога, радње извршења су предузете у континуитету, сукцесивно, што указује на природно јединство јер су предузети са истим циљем и умишљајем учиниоца. Међутим, у образложењу другостепене пресуде Окружног суда у Ужицу број Кж. 419/06 од 18.10.2006. године, наведено је да када је у доказном поступку пред првостепеним судом утврђено да је окривљени својим члановима породице-супрузи претио да ће је убити, такође и сину претио „да ће му се пити крви“, па су оштећени због страха напустили кућу, тада је правилно окривљени оглашен кривим због два кривична дела насиље у породици из члана 194 став 1 КЗ.

³³ Пресудом Основног суда у Новом Саду, посл. број К 961/2011 од 13.07.2011. године, окривљени Т.Н. стар 51 годину, оглашен је кривим због извршења кривичног дела насиље у породици из члана 194 став 1 у вези члана 61 Кривичног законика. У делу образложења ове пресуде који се односи на правну оцену дела наведено је да су се у радњама окривљеног стекли сви битни елементи кривичног дела насиље у породици из члана 194 став 1 КЗ-а, на тај начин што је окривљени вербално и применом физичког насиља, угрожавао спокојство и телесни интегритет бивше ванбрачне супруге, а како је он такво понашање испољавао у више наврата то је у овом случају реч о продуженом делу (члан 61 КЗ-а), јер су све радње извршене са умишљајем, дела су извршена у кратком временском интервалу, дела су истоврсна, окривљени користи исте ситуације, исти начин извршења, што све заједно указује да је код окривљеног постојао јединствен умишљај који је обухватио сва кривична дела. Из овог разлога дела су изгубила своју правну самосталност и представљају једно кривично дело.

³⁴ Видети пресуду Врховног суда Србије, број Кж. I 567/06 од 05.04.2006. године

Грађанскоправна заштита од насиља у породици

Породични закон, поред осталих питања из породичних односа регулише и санкционише заштиту од насиља у породици, како је то наведено у члану 1 овог закона.³⁵

Радња извршења посебног облика кривичног дела насиље у породици прописаног чланом 194 у ставу 5 састоји се у кршењу мера заштите од насиља у породици које је суд одредио на основу закона. Реч је о мерама заштите од насиља у породици прописане чланом 198 Породичног закона, које суд изриче у парничном поступку.

Породични закон чланом 197 дефинише насиље у породици, па је у ставу 1 овог члана прописано да је то такво понашање, којим један члан породице угрожава телесни интегритет, душевно здравље или спокојство другог члана породице, док се у ставу 2 наводе понашања која се нарочито сматрају случајевима насиља у породици: 1) наношење или покушај наношења телесне повреде; 2) изазивање страха претњом убиства или наношења телесне повреде члану породице или њему блиском лицу; 3) присиљавање на сексуални однос; 4) навођење на сексуални однос или сексуални однос са лицем које није навршило 14 година живота или немоћним лицем; 5) ограничавање слободе кретања или комуницирања са трећим лицима; 6) вређање, као и свако друго дрско, безобзирно или злонамерно понашање.

Мере заштите насиља у породици прописане чланом 198 у ставу 2 Породичног закона су: 1) издавање налога за иселење из породичног стана или куће, без обзира на право својине, односно закупа на тој непокретности; 2) издавање налога за уселење у породични стан или кућу, без обзира на право својине, односно закупа на тој непокретности; 3) забрана приближавања на одређеној удаљености; 4) забрана приступа у простор око места становања или места рада; 5) забрана даљег узнемиравања.³⁶ Став 1 овог члана оставља суду могућност да против члана породице који врши насиље одреди не само једну, већ и више прописаних мера заштите, а према ставу 3 истога члана мере заштите могу трајати највише годину дана, у шта се урачунава време проведено у притвору, као и свако лишење слободе у вези са кривичним делом, односно прекршајем.³⁷

Овако дефинисање радњи насиља у породици Породичним законом је, како наводи професор Шкулић „веома чудно“, с обзиром да већина од набројаних радњи, практично све у одређеним комбинацијама представљају кривична дела, као што је то случај са силовањем, телесном повредом, противпра-

³⁵ Лидија Ђукић и Звездана Лутовац: „Сексуално и родно засновано насиље, грађанскоправна заштита“, Правосудна академија Београд, 2012, стр. 6

³⁶ Породични закон Републике Србије (Службени Гласник Републике Србије 18/2005, 72/2011-др. закон и 6/2015)

³⁷ Међутим члан 199 Породичног закона, даје могућност за продужење мера заштите, све док не престану разлози због којих је била одређена, а члан 200 предвиђа могућност престанка мера заштите и пре истека времена трајања на које је одређена, у случају када престану разлози због којих је била одређена.

вним лишењем слободе, итд. С обзиром да се ради о кривичним делима не би било могуће да парнични суд у грађанском поступку утврђује постојање или непостојање таквих кривичних дела, односно да утврђује кривицу, већ би морао водити кривични поступак, па би тада практично, парнични поступак морао да мирује до окончања кривичног поступка, односно био би условљен његовим исходом.

У породичноправној литератури је примећена и атипичност породичноправне санкције насиља у породици са аспекта грађанског права, што се манифестује у томе да она погађа личност насилника, а грађанскоправна санкција је увек имовинске природе, јер она увек погађа имовину субјеката, а никада личност.³⁸

Када је у питању поступак грађанскоправне заштите од насиља у породици, неопходно је напоменути да активну легитимацију за подношење тужбе имају члан породице, његов законски заступник, јавни тужилац и орган старатељства. У овом поступку могу да се поднесу две врсте тужби: прва је тужба за одређивање, као и за продужење мера заштите насиља у породици, а друга је тужба за престанак мере заштите од насиља у породици.³⁹ Овај поступак је нарочито хитан⁴⁰, а специфичност овог поступка огледа се и у томе да суд није везан границама тужбеног захтева и да може одредити и меру заштите од насиља у породици која није тражена, ако оцени да се таквом мером најбоље постиже заштита.⁴¹

Закон о спречавању насиља у породици

Народна скупштина Републике Србије усвојила је 2016. године Закон о спречавању насиља у породици⁴² који је објављен у Службеном гласнику дана 26.11.2016. године, ступио је на снагу осам дана касније, а примењује се од 01.06.2017. године. Овим законом се, сходно члану 1, уређује спречавање насиља у породици и поступање државних органа и установа у спречавању насиља у породици и пружању заштите и подршке жртвама насиља у породици, с тим да се закон не примењује на малолетна лица која учине насиље у породици.

Сходно члану 4 овај закон се примењује и на сарадњу у спречавању насиља у породици у кривичним поступцима за кривична дела која су таксативно наведена у ставу 1 овог члана.⁴³

³⁸Милан Шкулић, *op. cit.*, стр. 133-134

³⁹Лидија Ђукић и Звездана Лутовац, *op. cit.*, стр. 9

⁴⁰ Наиме, сходно сходно члану 285 Породичног закона прво рочиште заказује у року од 8 дана од дана пријема тужбе у суд, а другостепени суд је дужан да донесе одлуку у року од 15 дана од дана када му је жалба достављена, односно списи предмета.

⁴¹*Породични закон Републике Србије* (Службени гласник Републике Србије 18/2005,72/2011-др. закон и 6/2015)

⁴² *Закон о спречавању насиља у породици* (Службени гласник Републике Србије број 94/2016)

⁴³ Реч је о следећим кривичним делима: прогањање (члан 138 Кривичног законика); силовање (члан 178 Кривичног законика); обљуба над немоћним лицем (члан 179 Кривичног законика);

За спречавање насиља у породици и пружање заштите и подршке жртвама насиља у породици и жртвама кривичних дела одређених овим законом надлежни су полиција, јавна тужилаштва, судови опште надлежности и прекршајни судови, као надлежни државни органи и центри за социјални рад, као установе.

Закон предвиђа и специјализовану обуку за полицијске службенике, јавне тужиоце, заменике јавних тужилаца и судије који поступају у предметима спречавања насиља у породици. Специјализовану обуку за јавне тужиоце, заменике јавних тужилаца и судије спроводи Правосудна академија, док Криминалистичко-полицијска академија спроводи ову обуку за полицијске службенике.

Што се тиче правила поступка за спречавање насиља у породици, закон предвиђа да надлежни полицијски службеник коме је доведен могући учинилац насиља у породици, има овлашћење да одмах након процене ризика непосредне опасности од насиља у породици према могућем учиниоцу изрекне меру за спречавање насиља у породици, тј. хитну меру. Хитне мере су, сходно члану 17 закона, мера привременог удаљења учиниоца из стана и мера привремене забране учиниоцу да контактира жртву насиља и прилази јој. Надлежни полицијски службеник наређењем може изрећи једну или обе хитне мере, с тим да тако изречена хитна мера може трајати 48 часова од уручења наређења. Поступајући полицијски службеник дужан је да одмах након уручења лицу коме је хитна мера изречена, наређење о изреченој хитној мери достави надлежном основном јавном тужиоцу на чијем подручју се налази пребивалиште, односно боравиште жртве, центру за социјални рад и групи за координацију и сарадњу, а жртва насиља писмено се обавештава о врсти мере која је изречена.

Након пријема обавештења, процене ризика и наређења, основни јавни тужилац проучава обавештења и вреднује процену ризика надлежног полицијског службеника, а уколико после тога установи непосредну опасност од насиља у породици, дужан је да основном суду на чијем подручју се налази пребивалиште, односно боравиште жртве, поднесе предлог за продужење хитне мере, у року од 24 часа од часа уручења наређења лицу коме је изречена хитна мера. Основни јавни тужилац уз предлог и процену ризика надлежног полицијског службеника, суду доставља своје вредновање његове процене ризика и друге доказе који указују на непосредну опасност од насиља у породици.

обљуба над дететом (члан 180 Кривичног законика); обљуба злоупотребом положаја (члан 181 Кривичног законика); недозвољене полне радње (члан 182 Кривичног законика); полно узнемиравање (члан 182а Кривичног законика); подвођење и омогућавање вршења полног односа (члан 183 Кривичног законика); посредовање у вршењу проституције (члан 184 Кривичног законика); приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетних лица за порнографију (члан 185 Кривичног законика); навођење детета на присуствовање полним радњама (члан 185а Кривичног законика); запуштање и зостављање малолетног лица (члан 193 Кривичног законика); насиље у породици (члан 194 Кривичног законика); недавање издржавања (члан 195 Кривичног законика); кршење породичних обавеза (члан 196 Кривичног законика); родоскрвнуће (члан 197 Кривичног законика); трговина људима (члан 388 Кривичног законика); друга кривична дела, ако је кривично дело последица насиља у породици. Сходно ставу 2 истог члана, закон се примењује и на пружање заштите и подршке жртвама кривичних дела из става 1 овог члана.

О предлогу за продужење хитне мере одлучује судија појединац, у року од 24 часа од пријема предлога да се хитна мера продужи, без одржавања рочишта. Суд може хитну меру продужити за још 30 дана.

Суд продужава хитну меру ако после вредновања процене ризика надлежног полицијског службеника, вредновања процене ризика које је учинио основни јавни тужилац, оцене приложених доказа и тврдњи из предлога основног јавног тужиоца и оцене изјашњења лица коме је хитна мера изречена, установи непосредну опасност од насиља у породици, док у супротном одбија предлог као неоснован.

Против решења основног суда, основни јавни тужилац и лице коме је изречена хитна мера могу поднети жалбу вишем суду, у року од 3 дана од дана пријема решења, путем првостепеног суда, који је дужан да жалбу и списе предмета проследи вишем суду у року од 12 часова од пријема жалбе. Одлуку о жалби доноси трочлано веће вишег суда, у року од 3 дана од дана пријема жалбе од основног суда. Одлучујући о жалби виши суд може одбити жалбу и потврдити решење основног суда или усвојити жалбу и преиначити решење основног суда, али не може да укине решење и предмет врати основном суду на поновно поступање. Чланом 20 у ставу 5 закона прописано је да жалба не одлаже извршење решења основног суда, а став 6 прописује сходну примену закона којим се уређује парнични поступак на поступак одлучивања о продужавању хитне мере.

Одредбом члана 36 у ставу 1 закона предвиђено је да ће се лице које прекрши хитну меру која му је изречена или продужена казнити за прекршај казном затвора до 60 дана, а осуђујућа пресуда за овај прекршај може се према ставу 3 овога члана извршити и пре њене правноснажности, сходно Закону о прекршајима. Одредбом става 2 члана 36 закона прописано је да ће се новчано казнити за прекршај казном од 50.000 динара до 150.000 динара одговорно лице у државном и другом органу, организацији и установи које полицији или јавном тужиоцу неодложно не пријави или не реагује на пријаву или опструира пријављивање или реаговање на свако сазнање о насиљу у породици или непосредној опасности од њега.

У члану 22 и 23 закона садржане су посебне одредбе о кривичном поступку, па је тако у складу са чланом 22 закона, предвиђена обавеза лица које има сазнања о извршеном кривичном делу одређеном овим законом да то пријави полицији или јавном тужиоцу, док је чланом 23 прописано да је у кривичном поступку који се води за кривична дела одређена овим законом, суд дужан да у року од 24 часа одлучи о предлогу јавног тужиоца за одређивање мере забране прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицем и посеђивања одређених места, мере забране напуштања боравишта и мере забране напуштања стана.

У циљу унапређења сарадње надлежних државних органа и установа у спречавању насиља у породици, закон предвиђа и именовање лица одређених за везу у полицијској управи, основном и вишем јавном тужилаштву, основном и вишем суду и центру за социјални рад. Задатак лица одређених за везу,

је сходно члану 24 став 3 закона, да свакодневно размењују обавештења и податке битне за спречавање насиља у породици, откривање, гоњење и суђење за кривична дела одређена овим законом и за пружање заштите и подршке жртвама насиља у породици и жртвама кривичних дела одређених овим законом.

Такође, закон предвиђа и оснивање групе за координацију и сарадњу на подручју сваког основног јавног тужилаштва, коју чине представници основних јавних тужилаштва, полицијских управа и центара за социјални рад, са подручја за које се група образује. Задатак ове групе, која одржава састанке на сваких 15 дана, је да разматра сваки случај насиља у породици који није окончан правноснажном судском одлуком у грађанском или кривичном поступку, случајеве када треба да се пружи заштита и подршка жртвама насиља у породици и жртвама кривичних дела из овог закона, те да израђује индивидуални план заштите и подршке жртви и предлаже надлежном јавном тужилаштву мере за окончање судских поступака (члан 25 Закона о спречавању насиља у породици).

Закључак

Насиље у породици је веома штетна и неприхватљива друштвена појава будући да са једне стране погађа породицу која је била и остала најважнији стуб друштва, а са друге стране погађа живот, тело, достојанство појединца-члана породице.

Имајући у виду велики значај који породица заузима у друштву, у нашем правном систему су предвиђена два механизма заштите породице: кривичноправни и грађанскоправни. Нажалост, последњих година, кривично дело насиље у породици је све заступљеније у домаћој судској пракси. По заступљености ово кривично дело заузима место одмах иза имовинских кривичних дела: крађа и разбојништва. Поред тога, не смемо занемарити ни чињеницу да велики број случајева породичних насиља остану непријављени, тј. остају у оквиру „тамне бројке“, с обзиром да се насиља у породици дешавају унутар зидова куће и изван очију јавности, без присуства сведока. Неретко се дешава да оштећени годинама толеришу и не пријављују насиље, некада због осећаја срамоте и друштвене осуде, а неретко и из уверења да ће насиље престати.

Поред економске кризе, кризе моралних вредности, незапослености, на учесталост овог кривичног дела свакако утиче и блага казнена политика судова. Наиме, велики број кривичних поступака оконча се изрицањем условних осуда учиниоцима овог кривичног дела. Разматрајући домаћу судску праксу уочили смо да се мера упозорења у виду условне осуде изриче махом и специјалним рецидивистима, тј. учиниоцима која су већ раније осуђивани за ово дело, што је апсолутно неприхватљиво. Када су у питању учиниоци који су осуђени на казну затвора, веома често се дешава да након издржане казне поново изврше ово кривично дело, што само указује на велики проблем у ресоцијализацији ове категорије учинилаца кривичних дела.

Свакако на овом месту треба истаћи да је велики искорак у сузбијању насиља у породици постигнут доношењем посебног закона у овој области. Реч је о закону о спречавању насиља у породици, који предвиђа посебне мере које имају за циљ ефикасно спречавање насиља у породици и пружање благовремене и делотворне заштите жртвама овако тешког кривичног дела. Закон на јединствен начин уређује организацију и поступање надлежних државних органа и установа у сузбијању насиља у породици. Један од најзначајних циљева овог закона је увођење координисане, брзе и делотворне активности надлежних државних органа и установа, кроз образовање лица одређених за везу и групе за координацију и сарадњу.

Са друге стране, када је реч о грађанскоправној заштити предвиђеној одредбама Породичног закона, сматрамо да је она и поред свих недостатака и недоречености на које је указано у овом раду ипак неопходан механизам заштите од насиља у породици и да заједно уз кривичноправну заштиту треба да допринесе сузбијању и превенцији овако штетне друштвене појаве као што је појава насиља у породици.

Литература:

1. Bošković, Milo i Marković, Miloš: *Kriminologija sa elementima viktimologije*, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu, 2015.
2. Bošković, Milo: *Porodični faktori kriminaliteta i porodično nasilje*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, Novi Sad, broj 3/2010.
3. Vešović, Milanka: *Nasilje u partnerskim odnosima i porodici u krivičnom zakonodavstvu Srbije*, Revija za kriminologiju i krivično pravo, Beograd, broj 2-3/2015.
4. Đukić, Lidija i Lutovac, Zvezdana: *Seksualno i rodno zasnovano nasilje-građanskopravna zaštita*, Pravosudna akademija Beograd, 2012.
5. Kiurski, Jasmina, Važić, Nevenka i Vuković, Đorđije: *Seksualno i rodno zasnovano nasilje-krivičnopravna zaštita*, Pravosudna akademija Beograd, 2011.
6. Kiurski, Jasmina: *Nasilje u porodici*, Temida, Beograd, broj 2/2003.
7. Knežević-Tomašev, Ljubica: „*Krivičnopravna zaštita od nasilja u porodici sa posebnim osvrtom na maloletne učinioce krivičnih dela iz člana 194 KZ i maloletne žrtve*“, Bilten Vrhovnog suda Srbije, broj 1/2009, Beograd, 2009.
8. Nikolić-Ristanović, Vesna: *Krivično delo nasilje u porodici u društvenom kontekstu i pravnom sistemu Srbije i Crne Gore*, Temida, Beograd, broj 2/2003.
9. Savić, Milutin: *Metodika otkrivanja i dokazivanja krivičnog dela nasilja u porodici*, Bezbednost broj 3/2010, Beograd, 2010.
10. Stojanović, Zoran, Perić, Obrad: *Krivično pravo-posebni deo*, jedanaesto izdanje, Pravna knjiga, Beograd, 2006.
11. Stojanović Zoran: *Komentar Krivičnog zakonika*, četvrto izmenjeno i dopunjeno izdanje, Službeni glasnik, Beograd, 2012.
12. Cvejić-Jančić, Olga: *Porodično pravo, knjiga 1-Bračno pravo*, četvrto izmenjeno izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu, 2001.
13. Škulić, Milan: *Nasilje u porodici-nedovoljno kvalitetno zakonsko rešenje, nedоследna praksa, brojni problemi i dileme*, Revija za kriminologiju i krivično pravo, broj 1-2/12, Beograd, 2012.

14. Ustav Republike Srbije („Službeni glasnik RS“, broj 98/2006)
15. Krivični zakonik („Službeni glasnik RS“, broj 85/2005, 88/2005-ispravka, 107/2005-ispravka, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 i 94/2016.)
16. Porodični zakon („Službeni glasnik RS“, broj 18/2005, 72/2011-dr. zakon i 6/2015)
17. Zakon o sprečavanju nasilja u porodici („Službeni glasnik RS“, broj 94/2016)

CRIMINAL LAW AND CIVIL LAW PROTECTION FROM FAMILY VIOLENCE

Summary: The topic of this paper is the criminal offense of violence within the family, introduced into our criminal legislature as an independent criminal offense through the Amendments to the Criminal Law in 09.03.2002. Today, this criminal offense is regulated by the provision of Article 194 of the Criminal Code. This is a criminal offense that has, regrettably, in the past few years become ever more present in court practice. Namely, the economic and political crisis, social problems, unemployment, general degeneration of moral values are only some of the factors bringing disorder into the relationships within the family and causing the phenomenon of family violence.

In the first part of this paper, the definition and the significance of the family in our society has been talked about. Then, the authors dealt with criminal law protection in regards to family violence, including the definition, types of this criminal offense, the proscribed punishments, following this, certain dilemmas in court practice related to this criminal offense were presented. In continuation, a summary was presented of the most important legal solutions that ensure that the second dimension of protection from family violence is present – civil law protection. At the end of the paper, the authors indicated some of the most significant solutions prescribed by the Law on the Prevention of Domestic Violence.

Key words: family, criminal offense, family violence, criminal law protection, civil law protection